

De student in 2040

Wie is de student in 2040?

In deze notitie staat de vraag *Wie is de student in 2040?* centraal. De relevante trends en de mogelijke impact op het onderwijs bespreken we hieronder.

Alle voor het onderwijs relevante trends zijn ten behoeve van deze Toekomstverkenning uitgebreider en in samenhang beschreven in een trendanalyse voor het mbo, hoger onderwijs en wetenschap. Deze trendanalyse vind je op <https://toekomstvanonderwijsenwetenschap.nl/docs/Trends-2040.pdf>.

De samenleving en de arbeidsmarkt veranderen in rap tempo en ook de bevolkingssamenstelling in Nederland verandert sterk de komende jaren. In Nederland zal de diversiteit aan herkomst, taal en cultuur waarschijnlijk blijven toenemen. De impact van deze demografische ontwikkelingen verschilt sterk per regio. Grote steden blijven jongeren trekken uit de rest van het land voor studie of baan en ook nieuwkomers zullen zich vooral in grote steden vestigen. Met name door het toenemende aantal internationale studenten zal ook het tekort aan studentenwoningen in steden verder toenemen. Vooral aan de randen van het land krimpt juist het inwonertal.

Naast de veranderende bevolkingssamenstelling zijn er ook verschuivingen in hoe we samenleven, leren en werken. Een baan heb je meestal niet meer voor het leven: waar, wanneer en voor wie we werken wordt steeds flexibeler. Bijvoorbeeld wat betreft arbeidsrelaties (meer zzp'ers en flexcontracten). Bij- en omscholing worden belangrijker en hebben invloed op wie de student is (meer volwassen studenten). Werken en leren op afstand hebben de afgelopen jaren een hoge vlucht genomen. Vraag is hoe dit in 2040 uitwerkt op mbo-ers en het mbo.

Daarnaast veranderen sociale relaties mede onder invloed van digitalisering: we worden steeds afhankelijker van digitale diensten om met elkaar in contact te komen en zijn daardoor meer en laagdrempeliger met elkaar verbonden

dan ooit te voren. Maar er zijn ook zorgen. De opkomst van AI, zoals in de vorm van chatbots als ChatGPT maakt het steeds lastiger om te bepalen met wie we communiceren: mens of machine. Onze verwevenheid met technologie zal de komende jaren alleen maar toenemen. Ook werken algoritmes filterbubbels in de hand en wordt online informatie steeds vaker getoond op basis van individuele kenmerken en voorkeuren. Verschillende groepen komen elkaar daardoor online steeds minder tegen. Dat zien we ook in het 'offline' leven. En belangrijk: het welzijn onder jongeren staat onder druk.

Deze trends zijn niet in beton gegoten en veel zal afhangen van demografische, maatschappelijke en technologische ontwikkelingen. Toch kunnen we proberen om voorzichtig uitspraken te doen over de student van 2040: Hoe zijn deze trends van invloed op de keuzes die jonge en volwassen lerenden in 2040 maken? En wat betekent dat voor het beroepsonderwijs in 2040?

We focussen binnen dit hoofdstuk op drie subthema's. Dat zijn:

1. Wie is de mbo-student in 2040?
2. Studentenwelzijn
3. Onderwijsvormen en keuzemogelijkheden in 2040

Deze subthema's worden hierna kort ingeleid.

Subthema 1: De mbo-student in 2040

Ook in 2040 blijft het mbo de grootste opleider van Nederland, toch daalt het studentenaantal gestaag. De instroom wordt diverser en gaat waarschijnlijk ook meer volwassenen tellen.

Wat beweegt jongeren in 2040?

Jongeren die nu geboren worden en in 2040 een mbo-opleiding volgen, maken deel uit van de generatie Alpha. Deze generatie komt uit kleinere gezinnen, krijgt later een relatie, gaat later met pensioen en is etnisch diverser. Ze zijn opgegroeid met tablet en smartphone en hebben vaak al vanaf kinds af aan een *digital footprint*. De wensen en behoeften van deze groep zijn nu nog moeilijk te voorspellen. Maar de druk om goed te presteren op school en de invloed van sociale media op het leven van jongeren, zal waarschijnlijk niet afnemen. Ook maatschappelijke opgaven als klimaatverandering en vergrijzing zullen naar verwachting ook in 2040 de keuzes van jongeren beïnvloeden op het gebied van studie, werk en samenleven. Maar er kunnen ook heel andere zorgen of uitdagingen bij of ervoor in de plaats komen. In het algemeen is de complexiteit van de samenleving toegenomen en zijn de maatschappelijke uitdagingen en spanningen ook gegroeid. Het laat zich niet aanzien dat dit in de komende jaren vermindert.

Leerlingenstromen: minder jongeren volgen een mbo-opleiding

Zo'n half miljoen studenten volgen momenteel een mbo-opleiding. Dat aantal zal over 12 a 15 jaar naar verwachting zo'n 10% lager zijn dan nu. Ook voor het hbo wordt een daling van het aantal studenten verwacht. Het wo groeit juist als gevolg van internationalisering en opwaartse druk.

Naast een daling van het totale aantal jongeren, volgt een steeds kleiner deel van de scholieren vmbo-onderwijs en stijgt het aandeel leerlingen in havo en vwo. De druk op studenten om een zo 'hoog' mogelijke opleiding te volgen, is momenteel groot. Het aandeel jongeren dat zonder startkwalificatie het mbo verlaat is de afgelopen tien jaar aanzienlijk gedaald, maar de laatste paar jaar weer toegenomen en ligt rond 5%.

Mbo-4 blijft populair

'Hoger' is ook de trend binnen het mbo: veel jongeren zullen ook in de toekomst voor een mbo-4 opleiding kiezen en over vijf jaar al volgt 6 op de 10 mbo'ers dit niveau. Het aandeel studenten op mbo niveau 2 (-15%) en niveau 3 (-10%) daalt juist de komende jaren. Het aandeel studenten dat een mbo-entree opleiding volgt, blijft voorlopig stabiel op zo'n 3% van alle mbo-studenten.

Het mbo wordt diverser

Het mbo wordt steeds diverser. Het aantal mbo'ers met migratieachtergrond is al met zo'n 20% gestegen ten opzichte van 2015. De verwachting is dat deze trend de komende jaren doorzet. Een grotere deelname aan nascholing kan leiden tot een groter aandeel van volwassen deelnemers.

Regionale verschillen nemen toe

Veel ho-studenten trekken voor hun studie naar de (grote) stad. Mbo-studenten blijven vaker in de eigen regio studeren, wonen, en werken. Zij vervullen een belangrijke rol in de regionale arbeidsmarkt. Niet elke regio zal in de toekomst voor dezelfde uitdagingen komen te staan: regionale verschillen nemen toe. Door vergrijzing zal het aantal jongeren in met name landelijke regio's sneller dalen. Tegelijkertijd treedt er een proces van regionale specialisatie op door clustering van gelijksoortig menselijk kapitaal (denk aan Brainport Eindhoven of de Foodvalley). Dat heeft zowel impact op de regionale vraag als het aanbod van studenten: in sommige regio's neemt het aanbod van studenten af, in andere wordt de vraag naar studenten specifiekier.

Mbo is een belangrijke emancipator

De afgelopen jaren maakten leerlingen met een migratieachtergrond een inhaalslag in het Nederlandse onderwijs. Een belangrijke emancipatieroute is de doorstroom van mbo naar hbo: steeds meer jongeren met een migratieachtergrond stromen door, al blijft bij hen de uitval in het hbo een aandachtspunt. Ook is het voor deze groep mbo-studenten moeilijker om een stageplek te vinden en stagediscriminatie is een hardnekkig probleem.

Structurele krapte op lange termijn

Veel van de hierboven geschetste trends focussen op de middellange termijn. En daarna? Verder vooruitkijken is lastig. Wel zal vrijwel zeker sprake blijven van structurele krapte op de arbeidsmarkt.

Vragen en uitdagingen voor de toekomst

Bepalende trends en ontwikkelingen voor het mbo vanuit studentenperspectief zijn samengevat de *krimp* van studentenenaantallen, de blijvende *krapte* op de arbeidsmarkt, de *grote regionale verschillen* daarbij, een *toenemende diversiteit* en een *upgrading* van opleidingsniveaus. Als gevolg van een Leven Lang

Ontwikkelen kan er voor het beroepsonderwijs een groeiende, maar net zo diverse stroom aan volwassen deelnemers bij komen.

Kernvraag is dan: wie zijn die studenten in 2040? Hoe willen jonge en volwassen studenten leren en waar en wanneer? Welke eisen stellen de toenemende diversiteit en de veranderende studentstromen aan de toegankelijkheid en opzet van het beroepsonderwijs en wie heeft daarin welke rol?

En hoe ziet in 2040 een mbo er uit dat op een doelmatige wijze in elke regio op elk niveau en voor alle type deelnemers een passend aanbod aan beroepsonderwijs kan bieden? Hoe kan het mbo in de toekomst een belangrijke emancipatiemotor blijven voor personen met een afstand tot de arbeidsmarkt?

Subthema 2: Studentenwelzijn

In 2040 is generatie Alpha aan zet. Ze groeien op in een digitale wereld met grote maatschappelijke opgaven als klimaatverandering en vergrijzing. Tegelijkertijd staat het welzijn van jongeren onder druk. Dit hangt mede samen met verschillende trends. De polarisatie in de samenleving is toegenomen, het vertrouwen in de overheid is gedaald, de prestatiedruk in de samenleving en op de arbeidsmarkt is toegenomen en maatschappelijke uitdagingen en spanningen nemen toe. Idealiter biedt het onderwijs aan alle studenten een veilige plek, waar ze toegerust worden om daarna de wereld 'aan te kunnen'. Die opgave wordt vermoedelijk de komende jaren niet gemakkelijker.

Welzijn onder druk

Een belangrijke trend onder jongeren is dat het mentale welzijn steeds meer onder druk staat. Er zijn vooral zorgen over het welzijn van jonge meisjes in Nederland: de afgelopen jaren vond een ongekende daling in mentale gezondheid van deze groep plaats. Het gaat dan vooral om emotionele problemen, maar ook zijn er meer gedragsproblemen en aandachtsproblemen. Ook onder jongens is de mentale gezondheid gedaald. School is daarin een belangrijke factor: bijna de helft van alle jongeren ervaart veel druk door schoolwerk, drie keer zo veel als 20 jaar geleden. Daarnaast worden meer jongeren online

gepest. Mbo-studenten voelen zich daarnaast vaker ondergewaardeerd, ongehoord en ongezien ten opzichte van hbo- en wo-opgeleiden. Voor mbo-jongeren dragen ongelijkheid in het onderwijssysteem (zoals hoog-laag denken) en discriminatie in de samenleving bij aan het gevoel buitenspel te staan. De overstap op meer online leren als gevolg van de coronacrisis heeft recent gevoelens van eenzaamheid nog versterkt bij studenten. Veel studenten misten 'echt' contact met docenten en medestudenten. Het is dus maar de vraag of online contacten het fysieke samen leren kunnen vervangen. Voor jongeren is de school vaak een belangrijke sociale ontmoetingsplek. De vraag is dan hoe vormen van *blended* leren en afstandsonderwijs zich kunnen verhouden tot het welzijn van studenten.

Meer aandacht voor persoonlijke vorming en socialisatie?

De discussienotitie *De Toekomst van het onderwijs* focust bij studenten op het belang van een betere generieke, persoonlijke vorming en een sterkere socialisatiefunctie van het onderwijs. Dat zou moeten gebeuren in een langer doorlopende funderende fase voor alle leerlingen (tot circa 15 jaar), waarna pas de leerling kiest voor een beroepsgerichte of een academische stroom. Leerlingen en studenten zouden in die fases meer regie over hun eigen onderwijsprogramma moeten

krijgen. Leerlingen kiezen in deze visie dus later dan nu voor een bepaalde stroom. Hierdoor kan de algemene en persoonlijke vorming van *alle* leerlingen een meer gelijke basis hebben en voor vmbo-ers en mbo-ers meer substantie krijgen. Door hen een betere basis te geven, kan ook het welzijn verbeteren.

Vragen en uitdagingen voor de toekomst

Hoe ziet het beroepsonderwijs in 2040 eruit waarin de waardering van het onderwijs in termen van hoog en laag is doorbroken? Hoe kan het mbo mentaal kwetsbare studenten optimaal begeleiden naar een kansrijke toekomst? Welke samenwerking tussen het mbo en partners in het brede sociaal domein is daarvoor nodig? Wat is de rol van sociale partners en de maatschappij bij het voorbereiden van de student op het meedoen in de samenleving?

Subthema 3: Onderwijsvormen en rol van de docent

Digitalisering biedt kansen om het beroepsonderwijs beter aan te laten sluiten op de steeds diverser wordende studentenpopulatie: hoe, wanneer en waar je leert kan makkelijker worden afgestemd op de wensen en behoeften van studenten. Maar hoe zorg je voor onderlinge verbinding? En waar komt de balans te liggen bij vormen van gepersonaliseerd leren en *blended* leren? En is dat in gelijke mate van toepassing op alle leerwegen, alle niveaus en alle type studenten?

Studenten leren vaker online

Digitalisering en technologie hebben grote impact op het onderwijs. Het maakt *flexibilisering* en *personalisering* van onderwijs vaker en beter mogelijk: studenten hebben meer keuzevrijheid in onderwijsvormen en kunnen op hun eigen tempo leren, ondersteund door technologie. Ook de *internationalisering* neemt toe: studenten kunnen online samen leren met andere studenten verspreid over de wereld (denk aan platforms zoals MOOCs).

Leren gebeurt op meerdere plekken

Leren gebeurt nu al in verschillende leeromgevingen: op de school, in hybride leeromgevingen, online en in reguliere werkomgevingen. Volgens innovatieplatform *MBOin2030* wordt gepersonaliseerd leren de norm en gaat buitenschools leren aan belang winnen. In die toekomstvisie nemen studenten zelf sterker de regie over hun leerloopbaan. Maar in welke mate gaat dit doorzetten voor het mbo? Aan welke combinaties van face-to-face onderwijs,

afstandsonderwijs, social learning en leren in de praktijk is in 2040 behoefte, gelet op alle trends en uitdagingen? En in welke mate wisselt dat tussen opleidingen en type studenten? Moeten we een onderwijsmodel dat past voor sommige studenten, gaan toepassen op alle studenten of betekent maatwerk juist dat sommige studenten op een meer 'traditionele' manier kunnen blijven leren en anderen een eigen leerpad kunnen uitstippelen?

Meer eigen regie en flexibel leren?

Diezelfde vragen betreffen de mogelijkheden voor jongeren en volwassenen om sterker regie te nemen op hun opleiding. In de discussienotitie *De Toekomst van het onderwijs* wordt als doel geschetst dat studenten in het beroepsonderwijs zelf (leren) nadenken over hun eigen onderwijsprogramma en waar mogelijk daarin meer zelf regie nemen en hun stem laten horen. Maar, daarvoor is volgens *De Toekomst van het onderwijs* wel een goede basis nodig. Bijvoorbeeld door een langer doorlopende funderende fase waarin *alle* leerlingen voldoende bagage meekrijgen (generieke vaardigheden, persoonlijke vorming) die nodig is om later beter de regie over de eigen leerloopbaan te kunnen voeren. Niet alle studenten kunnen of willen in gelijke mate regie nemen op hun eigen (doorlopende) leerproces. In elk geval is hiervoor noodzakelijk, zo stelt *MBOin2030*, dat studenten hierin goed kunnen worden begeleid door een docent.

Leven lang ontwikkelen beïnvloedt het leren door jongeren

Ook de trend naar meer Leven Lang Ontwikkelen (LLO) en de groeiende rol van het beroepsonderwijs daarin, raakt iedereen die een mbo-opleiding volgt. Want naast een gedegen basis op het mbo, lijkt het erop dat leren later in de loopbaan belangrijker zal worden om wendbaar te blijven op de arbeidsmarkt. Jongeren leren straks mogelijk vaker samen met oudere, meer ervaren studenten die naar het mbo terugkeren voor om- of bijscholing. Wat betekent dit voor het mbo-onderwijs? Als de verwachte groei van LLO doorzet, bedienen mbo-instellingen een steeds grotere variatie in doelgroepen. Volwassen studenten verwachten in het algemeen meer keuzevrijheid en flexibiliteit, omdat zij het leren vaak moeten combineren met werk en gezin. Mbo-scholen spelen hierop in door te flexibiliseren, onder meer door maatwerk in leerroutes. In hoeverre werkt dat ook door naar de jonge studenten? Komt er één (flexibele, maatwerk) aanpak voor alle groepen studenten of is een duidelijke afbakening van het onderwijs voor jongeren en voor volwassenen beter?

Valkuil in deze discussie is om flexibiliteit, zelfregie en maatwerk voor alle studenten op dezelfde manier uit te leggen. Maatwerk betekent in de visie van MBOin2030 en anderen niet dat elke student (even sterk) de regie moet nemen over zijn eigen leerpad, maar dat dit waar gewenst wel kan. Een mogelijk beeld van 2040 is dat het mbo aan alle studenten een breed spectrum aan mogelijkheden en manieren van leren kan bieden, waaronder ook 'gewoon' klassikaal onderwijs in een groep.

Wat betekent dit voor de docent?

De manier waarop studenten willen leren, beïnvloedt de rol van de docent. Ook trends doen dat. Bijvoorbeeld als de polarisatie blijvend is of nog toeneemt, moeten docenten kunnen omgaan met sterker conflicterende wereldbeelden bij lerenden. En ChatGPT laat zien dat Artificiële Intelligentie nu al impact heeft op het onderwijs en de wijze van examinering. De docentrol zal zich ook moeten aanpassen aan studenten die op hun eigen tijdstip en plaats en in hun eigen tempo willen leren, ondersteund door technologie. De toenemende prestatiedruk en de vermindering van de mentale gezondheid kunnen bij docenten (mentoren, leerloopbaanbegeleiders, decanen) voorts ook

een grotere (gevoelde) verantwoordelijkheid leggen om studenten te begeleiden in hun persoonlijke en mentale ontwikkeling.

Over de rol van de docent, nu en in de toekomst, is al het nodige geschreven. MBOin2030 beschrijft dat docenten vaker coachende of begeleidende rollen zullen gaan invullen. Gebruik maken van technologische mogelijkheden is hierbij noodzakelijk en de digitale vaardigheden van docenten zullen omhoog moeten. Als gepersonaliseerd leren inderdaad toeneemt, worden de taken en rollen van docenten ook meer *gevarieerd*. MBOin2030 ziet echter nog geen eenduidige overgang van docent tot leercoach; vooral verwachting is dat er een *veel rijker palet aan docentrollen* ontstaat. Het beroep van docent wordt op alle punten *veeleisender*. De docent zal worden ingezet in *meer verschillende leeromgevingen*: binnen de school, in hybride leeromgevingen (leerwerkplekken) en in reguliere werkomgevingen. In de toekomst wordt naar verwachting het werkveld steeds meer binnen het onderwijs gehaald. Het toenemende belang van Leven Lang Ontwikkelen en de mogelijk groeiende rol van het beroepsonderwijs daarin beïnvloedt dit ook. In LLO gaat het vaker om maatwerk. Regulier opleiden en LLO kunnen mogelijk meer in elkaar gaan overlopen. Of dit alles vergt dat de docentrol breder wordt of dat er meer specialisaties binnen teams ontstaan, is binnen MBOin2030 nog geen heldere zaak.

De discussienotitie *De Toekomst van het onderwijs* focust bij de docentrol ook op de afnemende sociale samenhang. Docenten zouden jongeren verder moeten helpen bij hun (sociale) ontwikkeling en hen met differentiatie en maatwerk beter moeten uitdagen en stimuleren.

Vragen en uitdagingen voor de toekomst

Hoe ziet de leermix er in 2040 voor diverse doelgroepen uit? Hoe ziet het onderwijs in 2040 eruit waarin die leermix voor *iedereen*, dat wil zeggen voor alle type (jonge en volwassen) lerenden in elke leerweg en elk niveau, kan worden gerealiseerd? En hoe ziet het mbo eruit waarin het welzijn en het studiesucces van alle studenten en de zin bij hen om te blijven leren kan worden geborgd?

Selectie geraadpleegde bronnen

Discussiestuk Toekomst van ons onderwijs. *Pleidooi voor groot onderhoud aan het Nederlandse onderwijssysteem*. www.toekomstvanonsonderwijs.nl

MBO in 2030 (2021) *Bouwstenen voor een toekomstperspectief op het mbo in 2030*. www.mboin2030.nl

Min. OCW (2022) *Referentieramingen 2022. Leerlingen- en studentenraming ter onderbouwing van de begroting van OCW*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen

NIDI & CBS (2021) *Bevolking 2050 in beeld: opleiding, arbeid, zorg en wonen*. Groningen: Netherlands Interdisciplinary demographic institute.

Steenvoorden, E (2023). *Woorden zeggen meer dan cijfers. Uiteenlopende betekenissen van (gebrek aan) politiek vertrouwen onder sociale groepen in Nederland*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam

Van Rooijen & De Winter-Koçak, (2018) *Gelijke kansen, gelijke stages*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut

ResearchNed (2022). *Monitor beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2021-2022*. Nijmegen: ResearchNed